

BADIIY ADABIYOTDA OTA OBRAZINING BADIIY TALQINI: O‘ZBEK VA JAHON ADABIYOTI MISOLIDA

Farg'ona davlat universiteti Filologiya fakulteti

3-kurs talabasi **Qo‘ziboyeva Xushnoza**

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada badiiy adabiyotda ota obrazining badiiy talqini tahlil qilinadi. Unda o‘zbek va jahon adabiyotida yaratilgan ota obrazlarining o‘ziga xos jihatlari, ularning o‘xshash va farqli tomonlari qiyosiy asosda yoritilgan. O‘zbek adabiyotida ota obrazining ko‘proq ideal shaklda tasvirlanishi, jahon adabiyotida esa uning murakkab va ziddiyatli xarakterda berilishi ilmiy jihatdan asoslangan.

KALIT SO‘ZLAR: ota obrazi, badiiy talqin, o‘zbek adabiyoti, jahon adabiyoti, qiyosiy yondashuv, obrazlar tizimi, tarbiya, realizm, ideal obraz.

Kirish

Badiiy adabiyot inson hayoti, uning ichki kechinmalari va ijtimoiy munosabatlarini aks ettiruvchi muhim vositadir. Shunday obrazlardan biri — ota obrazidir. Ota obrazi nafaqat oila boshlig‘i, balki axloqiy mezon, tarbiya manbai va hayotiy tajriba timsoli sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada o‘zbek va jahon adabiyotida ota obrazining yaratilishi, ularning o‘xshash va farqli jihatlari qiyosiy tahlil qilinadi.

Asosiy qism

O‘zbek adabiyotida ota obrazi asosan milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an’analar bilan uzviy bog‘liq holda tasvirlanadi. Ota — oilaning tayanchi, farzand tarbiyasida bosh mas’ul shaxs sifatida gavdalanadi. U ko‘pincha dono, vazmin, uzoqni ko‘ra oladigan inson sifatida ideal darajada tasvirlanadi. Masalan, o‘zbek romanchiligida yaratilgan ayrim ota obrazlari orqali adiblar nafaqat oilaviy munosabatlarni, balki jamiyatdagi axloqiy mezonlarni ham yoritishga harakat qilganlar. Ulug‘bek Hamdamning "Ota" romanida ham jamiyatning qaloqligi va savodsizligi ochib berilgan. Shu bilan birgalikda Po‘latning qiziga bo‘lgan mehri va uni himoya qilishida ota obrazi yanada ochib beriladi. Bunday obrazlar orqali ota — maslahat beruvchi, yo‘l ko‘rsatuvchi va muammolarni oqilona hal etuvchi shaxs sifatida

namoyon bo‘ladi. Shuningdek, o‘zbek adabiyotida ota obrazi mehribonlik va talabchanlik uyg‘unligida beriladi. U farzandiga nisbatan qat’iy bo‘lishi mumkin, biroq bu qat’iylik uning mehridan kelib chiqadi. Bu holat milliy mentalitetga xos bo‘lgan tarbiya usulini aks ettiradi. Bu Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida ham Yusufbek hoji va Otabek obrazlari orqali yaqqol ko'rishimiz mumkin. Natijada ota obrazi ko‘proq ijobiy, hatto ba’zan idealizatsiya qilingan holda tasvirlanadi. Ammo ba’zi asarlarda ota obrzi salbiy tarzda ham akas etadi, Cho'lponning "kecha va kunduz" romanida Zebining otasi salbiy tarzlarini ko'proq uchratamiz. O'zbe adabiyotida ota har doim ideal holda tasvirlashga harakat qilingan. A. Qahhorning "Anor" hikoyasidagi Turobjon obrazi ham chin ma'noda idial ota obrazining yorqin namunasi. Uning hali tug‘ilmagan farzandiga nisbata bo‘lgan munosabati otalik darajasini yanada ulug‘laydi. Uning farzandi uchun o‘z

etiqtotiga qarshi borishi ham bu otalarcha bo‘lgan mehri daryolikdir.

Jahon adabiyotida esa ota obrazi nisbatan murakkab va ziddiyatli xarakter kasb etadi. Bu yerda ota har doim ham mukammal emas, balki xato qiluvchi, ichki kechinmalarga ega, ba’zan esa farzandi bilan kelisha olmaydigan inson sifatida tasvirlanadi va farzand o‘rtasidagi ziddiyat ko‘plab asarlarda asosiy konflikt manbai bo‘lib xizmat qiladi. Bu orqali yozuvchilar inson ruhiyatini chuqurroq ochib berishga erishadilar. Jahon adabiyotida ota obrazini ochib beruvchi ko'plab asarlar bor. Misol uchun, Frans Kafkaning "Ota hukmi", Fridrix Shillerning "Qaroqchilar", Turgenovning "Otalar va bolalar", Mario Pyuzoning "Cho'qintirgan ota", Onore de Balzakning "Gorio Ota" va boshqa asarlarni kiritishimiz mumkin. Ota obrazining fojaviy va murakkab qahramon sifatidagi tasviri Shekspirning "Qirol Lir" asarida Qirol Lir obrazida, qonuniy va insoniy burchlarini ota sifatida bajargan, lekin hissiyotlardan yiroq ota obrazi Lev Tolstoyning "Anna Karenina" da Aleksandr Karenin timsolida, barcha o'z umrini qizalog'ining baxti uchun baxshida etgan. Jahon adabiyotida ota va farzand o'rtasidagi munosabatlar ham farqli hisoblanadi. Jeyn Ostinning "Andisha va g'urur" asarida ham qizlari otalari bilan erkin fikrlarini bidirib xatto otalariga qarshi chiqishi ham mumkin hisoblangan. Onor de Balzakning "Gorio ota" asarida ham qizlarining otasiga bo'lgan shafqatsiz munosabatlari orqali jahon va o'zbek adabiyotidagi farqni ko'rishimiz mumkin. Jahon adabiyotida yaratilgan ota obrazlari

ko‘pincha ijtimoiy muhit, iqtisodiy sharoit yoki shaxsiy fojealar ta‘sirida shakllanadi. Natijada ular murakkab psixologik qiyofaga ega bo‘ladi. Bunday obrazlar orqali insonning ichki dunyosi, uning zaif va kuchli tomonlari ochib beriladi. Shu jihatdan jahon adabiyotidagi ota obrazlari hayotiylik va realizm bilan ajralib turadi. O‘zbek va jahon adabiyotidagi ota obrazlarini qiyosiy tahlil qilganda, bir qator o‘xshash va farqli jihatlar ko‘zga tashlanadi. O‘xshash jihati shundaki, har ikki adabiyotda ham ota — mas‘uliyat, himoya va tajriba timsolidir. U farzand hayotida muhim o‘rin egallaydi va uning shakllanishiga ta‘sir ko‘rsatadi. O‘zbek adabiyotida minatalitet ustunlik qilsa, jahon adabiyotida erkinroq tarzda tasvirlangan.

Farqli jihatlar esa tasvir uslubida namoyon bo‘ladi. O‘zbek adabiyotida ota obrazi ko‘proq ideal va ijobiy sifatlarda berilsa, jahon adabiyotida u real, ziddiyatli va ko‘p qirrali tarzda yoritiladi. Bu esa har bir xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy hayoti bilan bevosita bog‘liqdir.

Xulosa qilib aytganda, badiiy adabiyotda ota obrazi muhim ijtimoiy va ma‘naviy ahamiyatga ega bo‘lgan obrazlardan biridir. O‘zbek adabiyotida u ko‘proq ideal, dono va tarbiyachi sifatida tasvirlansa, jahon adabiyotida murakkab, ziddiyatli va hayotiy qiyofada namoyon bo‘ladi. Har ikki yondashuv ham ota obrazining turli jihatlarini ochib beradi va insoniyat uchun muhim bo‘lgan oilaviy qadriyatlarning aks etishiga xizmat qiladi. Shu bois ota obrazi badiiy adabiyotda doimo dolzarb mavzulardan biri bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

Qo‘shjonov, M. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2010.

Umurov, H. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.

Mirzayev, T. Badiiy obraz va uning xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 2011. Karimov, Naim.

XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012. Qodiriy, Abdulla. O‘tkan kunlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2018.

Qahhor, Abdulla. Asarlar to‘plami. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2015.